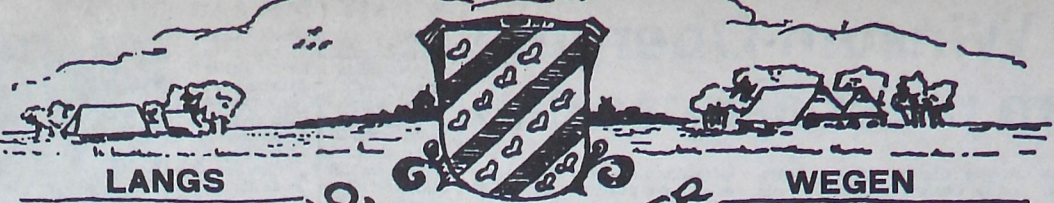

Gernoatjen achter diek

Aflevering 60

Door
Jan Rittersma

Er zullen waarschijnlijk maar weinig mensen zijn, die precies weten wat eigenlijk „gernoatjen” betekent. Gernoatjen is een Gronings werkwoord, dat „garnalen vangen” betekent. Een Groninger zegt niet garnaal, maar „gernoat”. Iemand die garnalen vangt is een „gernoatjeder”. Dit is kort en bondig verteld. Toch zat er achter dit gernoatjen een werkzame wereld. Een wereld, die voor het grootste deel achter de hoge zeedijk ligt. Beter gezegd „lag”, want het gernoatjen is verleden tijd. Worden er dan geen garnalen meer gevangen? Gelukkig wel, maar op een andere manier dan de gernoatjeder deed.

„achter diek”

ZWAAR WERK EN NIET ZONDER RISICO'S

Vandaag worden de garnalen vanaf een schip met een net gevangen. Op deze manier bevaren en bevissen de garnalenvissers de Waddenzee. Vroeger ging dat veel primitiever. Langs de Wadkust gebruikte men het z.g. „schoefnet”, zo noemden de Groningers tenminste dit werktuig. Een eenvoudig, maar doelmatig werktuig waar de zo begeerde gernoat'n in gevangen werden. Want één ding is in de loop der jaren gelijk gebleven: de garnaal is nog steeds een zeer gewaardeerd consumptiebestje. Laten de vangstmethode dan veranderd zijn, het garnaaltje bleef er even lekker om. Maar het echte gernoatjen wordt allang niet meer gedaan. Na de Tweede Wereldoorlog werd er niet meer met het schoefnet gevist. Toch zijn er gelukkig onder ons nog rasechte gernoatjevissers, die ons nog alles van dit oude beroep kunnen vertellen. Want een beroep was het zeker. We kunnen rustig stellen, dat er vroeger voor geen kostwinning letterlijk zó geploeterd moest worden, dan bij het gernoatjen.

omhoog om zodoende in het net gevangen te worden. Men liep soms tot de borst in het water. Was het net vol genoeg, dan moest het geleegd worden. De gernoatjevisser had om de garnalen mee te nemen een korf meegenomen. Voordat de gevangen garnalen in die korf gegooid werden, kwamen ze eerst nog over 't zeeffe': een vierkant of rechthoekig houten bakje, voorzien van spijlen met een tussenruimte van ongeveer 8 m.m. De zeeffes werden meestal door de „koeper” gemaakt en waren ongeveer 30 à 40 cm. in het vierkant. Met het zeeffe werden de voldoende grote gernoaten er uit gezeefd. 't Zeeffe en de korf had de visser meestal hoog en droop op de plaat staan. Na het zeven ging hij nog eens een trek doen. Ving men veel krabben (wat ook kon gebeuren!) dan ving men in de regel weinig garnalen. „Je hadd'n d'r van allerhande tuug maank”. Als de visser geluk had en 'nog moar 'n êndje schoov'm hâr”, kon het gebeuren, dat hij het net vol had met dikke, „schiere gernoat'n”. Dan was hij zo klaar, kon vlot zeven en was de korf in een mum van tijd vol.

Ja, dat gernoatjen was een „haile affeer”. Wanneer de visserij op bot zo langzamerhand gedaan was gingen de garnalenvissers zo tegen de maand mei eens een kijkje nemen, „om te zain of gernoat'n al omhoog komen en vlood waren. De garnalen komen n.l. bij het warmer worden van het water, vanuit de diepere wateren naar de geulen en prielen. Wanneer het in mei wat mooi weer begon te worden, werden de eerste vangstochten ondernomen. Uiteraard werkte men „op tij”. Een uur vóór laag water moest men aan de slag zijn. Als de gernoat „lôs” was, was de vangerij in een uurtje bekeken. Langer dan ongeveer een uur na laag water kon men er niet blijven. Zo had men ongeveer twee tot twee en een half uur de tijd om de buit binnen te halen. Zoals gezegd, men ging tot de borst in het water. En dat water kon koud zijn in het voorjaar. Zelfs de meest geharde gernoatjeders begonnen te „siek'n” (naar adem happen), als het „koude wadwotter heur om iengewanden spoulde”. In het water, was het na gewinning, spoedig uit te houden, maar het minste was de koude gure wind, vooral tijdens het uitzeven. Dit zeven gebeurde overigens met enkele handige slagen door het water. Soms kon het gebeuren, dat mist hen overviel. Uit voorzorg hadden de vissers op regelmatige afstanden stokken op het wad staan. Er waren altijd bepaalde risico's aan dit werk verbonden en geheel zonder gevaar was het niet. De zee is onberekenbaar; dat heeft menig gernoatjevisser ondervonden.

over hield na z'n route te hebben gelopen, werden deze bij thuiskomst snel gepeld en in 't zuur gezet. 'Gernoatepitten werden maistied ienzet'. Ze werden in een grote stopfles gedaan, waar ongeveer 2 kilo pitten in gingen. Er kwam een liter pure azijn of edik over. In oorlogstijd (wereldoorlog II) beurde met f. 6,- voor zo'n fles; de fles zelf niet meegerekend, want die kostte f. 0,50.

Zo liepen de gernoatjeders van Zoutkamp tot Termunten. Volgens de ingewijden, waren de Termunster gernoat'n lang zo lekker niet, dan bijvoorbeeld de gernoat die achter Boetendieks (Roodeschool en omstreken) werd gevangen. De Termunsters visten trouwens ook meer met bootjes. Hun garnalen waren ook veel witter dan de andere.

De begeerde en lekkere garnaaltjes leverden de vangers een goede broodwinning. Meestal werden de schone, witgeschilde wenen ventkorven wel leeg en kon de gernoatjeventer tevreden huiswaarts keren.

een garnaal.

Niet overal langs de Groninger kust kon men vroeger evengoed garnalen vangen. Het werd dan ook niet overal even intensief beoefend. De garnalenvissers op het Uithuizerwad, vanaf Uithuizen tot ongeveer ter hoogte van Spijk, hadden het voordeel van het steeds dicht bij de kust komende diepe water van de Oude Westereems. Zoals elk Wad, kende ook het Uithuizerwad zijn geulen en prielenstelsels. Alles stroomde uiteindelijk in de Westereems, waarvan het gedeelte achter Oudeschip het Doekegat genoemd werd.

Ver voor 1900 was de kwelder van het Uithuizerwad aanmerkelijk breder. De Eems- en Emmapolder bestonden toen nog niet. Deze beide polders werden in resp. 1876 en 1945 ingepolderd. Door dit uitgestrekte kweldergebied stroomde een grote geul, die achter Oudeschip uitmondde in het Doekegat. Het Diekvôlk noemde deze geul 't Gernoategat'.

Welnu, dit Gernoategat speelt een grote rol in het verdere van dit verhaal, want u begrijpt natuurlijk wel, dat deze geul „niet zomaar” z'n naam had gekregen. Veel gernoatjeders bevisten het gernoategat tot aan het diepere water van het Doekegat. Het Doekegat was voor veel garnalenvissers de dikwijls onveilige visplaats, waar hun broodwinning op en in de zeebodem lag. Hier visten de jongens van Smid, Baar, de Oostings-jongens, Spijk, Teerling, Hemmes en vele anderen.

„Gernoat'n vang'n was kold en stoer waark”. Aan het woord is Berend Smid, een krasse drie-en-negentiger, die vroeger heel wat tochtjes „achter diek” afgelegd heeft. Hij woont in het bejaarden-tehuis „De Mieden” te Uithuizermeeden. Hij mag zich nog verheugen in een goede gezondheid, alhoewel hij nagenoeg niets meer kan zien. Maar vertellen kan hij nog uitstekend.

„Vrouger mazz'n wie loop'n van Hefswal tot aan darde diek (Eemspolderdijk)”. Hij liep er ongeveer veertig minuten over. „Rond 1900 was kweller nait zo braid as 20 jaar doarveur. Van diek tot gernoategat was ongeveer 'n half uur loop'm. Smid liep alles. Van plaats tot plaats verschilde dit uiteraard. Vooral in later jaren werd de tocht naar de dijk per fiets afgelegd. Maar vanaf de dijk was de tocht voor elke gernoatjeder gelijk: te voet. Op blote voeten, met het vistuig op de rug, op de schouder en onder de arm, werd de tocht over het wad naar de visplaats ondernomen. Het tijdstip van de tocht werd bepaald door het getij. Men viste op garnalen bij „oafgoand wotter”, bij eb dus. Zodra de waterstand in de prielen (sjöll'n) het toeliet, liet men het schoefnet zakken. Het liefst viste men 's nachts, met een carbidlantarn op de rugkorf. 's Nachts waren de gernoat'n „vloder”, „lösser”.

We hebben al een paar keer het schoefnet genoemd. Hoe zag zo'n net er nu eigenlijk uit? U moet zich voorstellen: twee rondhouten stokken van ongeveer een polsdikte en een lengte van plm. twee en een halve meter, meestal vervaardigd van eschhout. De twee stokken zijn op één eind aan elkaar bevestigd met een scharnier. Op ongeveer tweederde van de stoklengte, vanaf het scharnier kon men een dwarsstok plaatsen. Deze z.g. „spanstok” spande de stokken in een V-vorm. Aan het open eind van de z.g. V, bevond zich een ketting, ter lengte van plm. 2 meter. Aan de stokken werd het net bevestigd. Dit hele geval drukte de garnalenvisser stroomafwaarts voor zich aan over de bodem van de geul. Om het glijden over de geulbodem te vergemakkelijken, werden aan de uiteinden van de stokken klosjes, of ijzers bevestigd. Vroeger gebruikte men hiervoor koehoorns.

Op de tekening kunt u wellicht zien hoe één en ander in elkaar zat. Het net mocht niet te ver naar achteren hangen, anders zou de visser er op trappen. Men viste nooit tegen de stroom in. Vooral bij een voller wordend net zou dit veel te zwaar worden. Zo ging men aan de slag. De ketting „rónselde” de garnalen uit de bodem. Garnalen zitten nl. in de zandbodem. De opgejaagde garnalen kwamen

Tijdens het vissen op gernoat, hield men gewoon z'n kleren aan. Aan de voet van de dijk had men meestal gauw even een oude broek aangetrokken. Men ging zeker niet met een ommejass'n pak 't water in. Men droeg in de regel wel wollen ondergoed. „Dat bruide nog wat; 't was nait zo kôld op hoed”. Omdat ook de broekzakken nat werden, bewaarde men z'n sjekkie onder de pet; „lucifers en buusdouk kwam ook onner pet”. We zeiden al, dat de gevangen garnalen in een korf kwamen. De korf droeg men aan „zeel'n” op de rug. De korf was ongeveer 65 cm. hoog, plm. 55 cm. breed en voorzien van vier houten pootjes en een gevlochten hengsel. Een volle korf kon zo'n 50 tot 60 kilo wegen. Er ging ongeveer een half mud garnalen in de korf. Als de buit binnen was, of wanneer letterlijk het tij keerde en de gernoatjevisker noodgedwongen de terugtocht moest ondernemen, ging het weer richting zeedijk. Meestal was het een zware tocht: de korf zat vol met gernoat, het zeeffe kwam onder de arm en de stokken van het ingeklapte schoefnet op schouder. Deze stokken stak de gernoatjeder door het hengsel van de rugkorf en het natte visnet op het andere eind van de stokken vormden een goed „knipwicht” of tegengewicht, waardoor de hele handel beter in balans lag. Al met al sjouwde de gernoatjevisser zo'n 70 à 80 kilo over het wad. Hij was dan ook blij, als hij de rijdsdammen van de landaanwinningsswerken bereikte. Hij kon de zware korf even laten rusten op de rijdsdam en had even de tijd om een sigaretje te draaien. Maar de gernoatjeders waren dit zware werk gewend. Iemand die dit werk nooit gedaan had kon dit niet „zo maar even” doen, getuige het volgende verhaal.

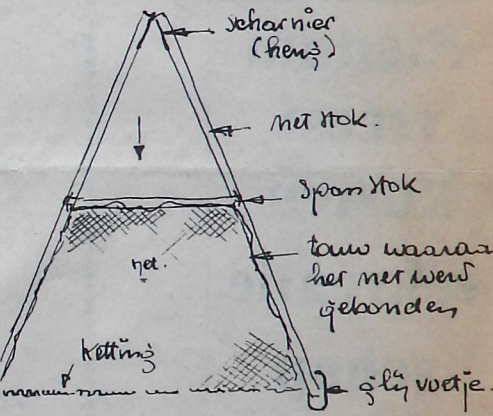

..... molter nog gernoat?

Maar goed, de buit is binnen, de dijk bereikt en de droge kleren, die onder aan de dijk reeds lagen te wachten werden snel aangeschooten. Verschillende vissers hadden hun droge kleren in een schuurtje van een goede kennis onder aan de dijk.

Dan ging de tocht verder naar huis, want het werk was nog lang niet gedaan. Thuisgekomen, werd het water in de kookketel goed heet gekookt. „Kookwotter mos goud glên hait wezen”. De garnalen kwamen emmer na emmer in de kookpot. Het moest bruisen, schuimen en dampen in de stookhut. Het vuur werd gestookt met standhout, dat men tijdens het „strândjen” gevonden had. Als het water goed heet was, bedroeg de kooktijd van de garnalen ongeveer 4 à 5 minuten. Het kookwater was gewoon zoet water. Wanneer de garnalen gepeld werden gegeten, kwam er weinig zout door. Wanneer ze ongepeld gegeten moesten worden, kwamen er een paar flinke handen vol zout door het kookwater en soms nog een klein beetje suiker (daar kleurden ze zo mooi van op : 't oog wil ook wat).

Het was zaak de gekookte garnalen zo snel mogelijk af te laten koolen. Daartoe kwamen ze uitgespreid op planken te liggen. Zo veel mogelijk uit elkaar in de frisse buitenlucht. Men schiepte de hete garnalen met een schepnet uit het kokende water, en spreidde ze over de gladgeschaafde „breden”. Daar lagen ze een half uurtje op, al naar gelang de buitentemperatuur.

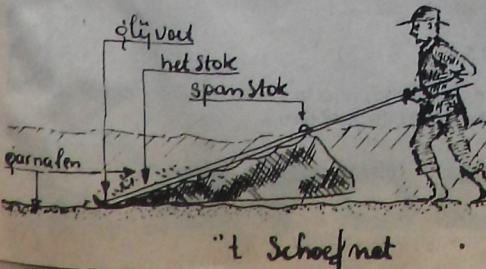
boven aan rieht schoefnet.

Het gernoatjen was echt seizoenwerk. We schreven al, dat het seizoen ongeveer april - mei begon. Het eindigde normaal gesproken in november. Maar als het nog goed ving en het vanwege weer en water nog uit te houden was, liep men zelfs nog wel rond Sinterklaas 'achter diek'. Daar kwam nog bij, dat de garnalen na augustus lekkerder werden. In deze maand waren ze hun eieren kwijt en kwamen daardoor blijkbaar beter op smaak. Het gernoatjen viel onder de kustvisserij. Daarom had men een kustconsent nodig, een vergunning om te vissen. Dit moest men altijd bij zich hebben en het kwam dan ook bij de sigaretten en de buusdoek, onder de kleppet. Op het gemeentehuis stond men dan ook ingeschreven als kustvisser. En dat was voor die tijd - de hoogtijdagen van het gernoatjen- erg belangrijk. Immers het was tevens de tijd van het grote standverschil; de ware, de rasechte, vrijevochten gernoatjeder zei: „Al zijn de tijden nog zo slecht, 't beter kleine heer dan grote knecht”.

Tijdens de laatste wereldoorlog werd nog volop op garnalen gevist. Inmiddels was de garnalenvisserij op schepen allang in vol bedrijf, het einde van het schoefnet was in zicht. Na de oorlog kwam het definitieve einde. De lonen werden hoger en beter. Het gernoatjen werd letterlijk niet meer lonend. De nestokken en de spanstokken van een schoefnet kwam op de schuurzolder. Het zeeffe kwam achtereinde in een hoek en werd een prooi van de houtworm. We hebben nog diverse pogingen gedaan om een schoefnet en zeeffe na te tekenen, maar helaas, ze zijn er niet meer. Reste ons de beschrijving van deze attributen, die tezamen met de talrijke verhalen ons toch nog een goed idee geven van het gernoatjen, zoals dat vroeger langs de Groninger kust werd bedreven.

..... en dan huiswaarts.

't Schoefnet

'n Zwoager van Berend Smit - 'n dikke groffe kerel - was ook 'n maal mit achter diek. Ze hadden 'n zetje bezig west en kôrf was al naver vol. „D'r kin nog wel wat bie” zee Haarm. Kôrf wur nog als goud schud. „Geef mie kôrf môr”, zee Haarm. „Hai is zwaar”, zee Berend. „'t Zël mie wat wezen”. Haarm kôrf op rug en dat noar diek. Dou ze al naver endje poast en pôlterd hadden, zee Berend: „As ik die was, zol ik 't bovenste knoope van boes roen mor 's lôsmoak'n”. Haarm heurde niks. Dou manluu sikkom halverwege diek waren zee Berend: „Hou wordt 't Haarm”. Haarm mit 'n dikke roolie kop: Verdikke Berend, ik kint 't hoast nait meer droagen”.

Tijdens het roepen stond de korf op straat. Van dat vele roepen en schreeuwen werd je „schroa (hees) ien keel”, aldus Berend Smit. De gernoatjeder verkocht de gernoat per kop of per spint. 'n Spint was vijf kop en kostte rond de eeuwwisseling en de jaren daarna ongeveer 40 cent. Men had het litersmaat, de kop, uiteraard bij zich: aan de buitenzijde blauw en van binnen wit geëmailleerd. Een groot gezin nam meestal ongeveer drie kop. De garnalen werden in de gewone huizen ongepeld gegeten, alleen de kop er af. Wilde men ze ongepeld, dan betaalde men tien cent voor het spint mee. Ook de eitjes tussen de poten, de „neet'n” werden vrolijk meegegeten. Een gepelde garnaal noemde men langs de Groninger kust een 'pit' of 'gernoatepit'. Vooral als de garnalenvissers op garnaal